

Головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини

Чернігівської обласної державної адміністрації

Обласна бібліотека для юнацтва

Пилип Орлик – оборонець України в Європі

Персоніфікований рекомендаційний список літератури

Чернігів 2010

Персоніфікований рекомендаційний список літератури «Пилип Орлик – оборонець України в Європі» присвячено видатному українському державному діячу, патріоту, гетьману Пилипу Орлику.

Список інформує про книги, брошури, статті з періодичних видань, які є в фонді Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва. Рекомендовані джерела висвітлюють роль Пилипа Орлика в процесі історичного розвитку України XVIII ст., його особливо важливу роль в процесі державотворення Української держави.

Список складається з трьох розділів. У першому розділі йдеться про життя Пилипа Орлика і його діяльність, спрямовану на розв'язок українського питання в Європі, у другому подано бібліографію літератури про гетьмана. Третій розділ присвячено відповідним сторінкам енциклопедій та літературних часописів в Інтернеті. Додатки містять вислови П.Орлика про Україну та вислови відомих людей про гетьмана.

Інформацію частково анотовано, а в межах розділів – розміщено в алфавітному порядку.

Список розрахований на учнів, студентів, викладачів навчальних закладів, широке коло користувачів.

Головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини

Чернігівської обласної державної адміністрації

Обласна бібліотека для юнацтва

Пилип Орлик – оборонець України в Європі

Персоніфікований рекомендаційний список літератури

Чернігів 2010

*Найбільше од усіх історичних українських
діячів поклав праці біля ознайомлення урядів
європейських держав українською справою – Орлик.
Життя Орлика – се одна безперервна
європеїзація українського питання як питання
державно-міжнародного.*

В. Різниченко

Розділ 1. Життя і діяльність видатного представника українського народу Пилипа Орлика.

Пилип Орлик належав до категорії тих українських політичних діячів, що думав вирішити українське питання шляхом чужоземної допомоги.

Визволення з-під Московщини України за допомогою чужоземних держав і здобуття їй самостійності – *було альфою й ометою його життя*. Поза сим ідеалом для нього нічого не існувало. Як той новітній Дон-Кіхот, в ліпшій, ідеальній значенні сього слова, він не покладав рук в невтомній боротьбі за вимріяні образи, котрі він уявляв собі в будучині. Навіть і тоді, коли політична європейська кон'юнктура складалась надзвичайно зле для України і його прихильники і друзі, бачучи марність заходів Орлика, покидали його один за одним, перебігаючи до царя, – він і тоді продовжував вірити і боротись за свою ідею, покинутий всіма, забутий, сам-один на чужині, серед тяжкого матеріального становища і обставин...

Народився майбутній гетьман 21 (можливо 11) жовтня 1672 року в м. Косут Ошмянського повіту на Віленщині (тепер територія Білорусі) в родовитій литовсько-чеській сім'ї. Батько Степан Орлик був військовим та служив на боці польського короля, загинув на 51-у році життя під час польсько-турецької війни в битві під Хотином у грудні 1673 року. Матір – Ірина Орлик (з українського роду Малаховських), охрестила сина за православним обрядом (батько був католиком).

Пилип Орлик навчався у єзуїтському колегіумі у Вільні (Вільнюс), а також у Києво-Могилянській колегії, яку закінчив в 1694 році. Навчався відмінно, проявив талант ораторства і поезії, цікавився філософією і літературою, добре володів українською, польською, церковнослов'янською, болгарською, сербською, латинською, італійською, німецькою, шведською, французькою, російською, старогрецькою, новогрецькою і ймовірно турецькою мовами.

У 1698-1700 рр. Орлик служить консисторським писарем у канцелярії київського митрополита у Києві, потім у Полтавському полку, згодом стає старшим військовим канцеляристом і регентом справами Генеральної військової канцелярії Війська Запорозького.

З 1702 (за іншими джерелами - з 1706) року — генеральний писар, і, як вважається, стає найближчим помічником гетьмана Івана Мазепи.

У 1708 році бере участь у повстанні Мазепи проти Російської імперії — Петра I, переходить на бік Карла XII, 27 червня 1709 року (після Полтавської битви) емігрує з Мазепою в Османські володіння й залишає всі статки в Україні.

За І. Мазепою до Бендер пішли близько 50 провідних представників старшини, майже 500 козаків із Гетьманщини та понад 4 тис. запорожців. Ці «мазепинці», як їх часом називають історики, були першою українською політичною еміграцією. А після смерті Мазепи виникли 3 питання: гетьман, діяльність, державний скарб. Андрій Войнаровський (небіж померлого гетьмана) вважав, що він, як родич, має все успадкувати. На думку Орлика, це державний скарб. Карло XII призначає комісію, але все майно перейшло Войнаровському. Він забрав скарб, відмовився бути гетьманом, поїхав до Європи, де все розтринькав (програв у карти). Врешті-решт його схопили царські найманці, і він опинився в Сибіру.

Тому, коли Орлика обрали гетьманом України (у вигнанні) йому було дуже скрутно матеріально. Сталося це 5 квітня 1710 р. (себто більш аніж через півроку після смерті Мазепи). Обрання відбулося в присутності запорожців, генеральної старшини, козацтва а також турецького султана і шведського короля.

По обранню Пилипа Орлика в гетьмани між новообраним гетьманом, виборцями й Карлом XII, як протектором України, укладено договір «Пакти й конституції законів та вольностей війська Запорозького між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним Гетьманом Війська Запорозького, та між старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, прийняті публічною ухвалою обох сторін і підтверджені на вільних виборах встановленою присягою названим ясновельможним гетьманом, року Божого 1710, квітня 5, при Бендерах», яким Україна мала керуватись в своєму внутрішньому житті і одходила під шведську протекцію.

Складається договір зі вступу і 16 статей. Договір було написано на латинській мові; був також переклад і на українську мову. 10 травня 1710 року

Карло XII, як новопризначений протектор України, затвердив вибір Орлика й договір, видавши з сеї нагоди лист до українського народу.

Усі добре знають Конституцію США 1787 року та Конституцію Франції 1791 року, оскільки ці документи ухвалила представницька влада цих держав. Конституцію ж Пилипа Орлика ухвалили представники тільки частини українського козацтва, уряд в екзилі, з яким ніхто у світі не рахувався. До того ж монархічні двори зовсім не були зацікавлені в появі нових держав, та ще й із республікансько-демократичною формою правління. Тимчасом, згідно з оцінкою українських істориків, це перша європейська конституція в сучасному розумінні. Утім, кожен цікавий може переконатися, що документ Пилипа Орлика є оригінальним зразком політичної думки, адже не так давно київський історик Олександр Алфьоров знайшов у російських архівах українськомовний варіант документа, зняв копію і привіз її в Україну. Нині документ міститься в київському Музеї гетьманства.

Конституція Пилипа Орлика – перший конституційний акт в Україні, який суттєво вплинув на демократичний розвиток державного устрою і був визначним інтелектуальним досягненням своєї епохи, закономірною віхою козацького конституціоналізму, на базі якого вже в ХІХ ст. розвивається потужна доктрина парламентаризму. Доведено, що Конституцію Пилипа Орлика (1710 р.), «Начерки Конституції» Георгія Андрузького (1850 р.), Основний закон «Самостійної України» (1905 р.), Конституцію УНР (1918 р.), Конституцію Отто Ейхельмана (1920-21 рр.) та інші єднає ідея державної незалежності України.

Пилип Орлик у будь-яку міжнародну справу вносив «українське питання». Щоправда, за ці свої заклики він заплатив дорогу ціну: поневіряння по інших державах, постійне злиденне життя родини (у нього було 7 дітей), репресії і байдужість держав, до яких він звертався про допомогу Україні, і, нарешті, життя у підпіллі, переховування дітей по монастирях і т.п., коли за ним полювали царські агенти.

Політичний успіх Орлика: Туреччина оголосила війну Петру І. Царя оточили (потрапив у мишоловку), але він відкупився (дав великий хабар візирю). Орлику після смерті шведського короля довелося шукати підтримки в Європі. Важливий пункт його Конституції: гетьману заборонялось продавати посади, бо тоді полковник починає «відшкодовувати» витрати. Незалежність... Козацький парламент... Виборні посади... Утопія, мрія. Закидав Європу маніфестами – знав 14 мов. «Москва небезпечна для Європи»... 30 років дипломатичної війни. Покладав великі надії на Запорожжя. Доводив козакам, що їх перетворять на рабів (дійсно, закріпачили). Деякі історики звать його Дон-Кіхотом.

Пилип Орлик залишив після себе велику рукописну спадщину, яка чекає свого багато-томного зібрання. Складність такої роботи в тому, що спадщина та написана мовою не тільки книжною українською, а більшою мірою польською, латинською, французькою, німецькою – всіма мовами, якими гетьман володів. Тільки по тому зможемо збагнути до кінця систему суспільно-політичних поглядів Орлика та його сина, які, правда, виходили з одного постулату – за будь-яку ціну здобути політичну свободу своїй Батьківщині й народові, адже вся велетенська енергія гетьмана-вигнанця була спрямована на те, «щоби заявляти мої права і права моєї нації на Україну», як писав він у своєму останньому листі від 30 серпня 1741 року до французького канцлера Флері.

Використана література:

Мусієнко Р. Благородні мрії і витончений цинізм /Р.Мусієнко// Десн. правда. – 2010. – 20 квіт. (№ 44). – С. 3.

Орлик Пилип Степанович [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу http://uk.wikipedia.org/wiki/Орлик_Пилип_Степанович. – Мова: укр. – Перевірено: 21.06.2010.

Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України/В.Різниченко, І. Борщак. Великий мазепинець Григор Орлик: іст. оповіді /передм. та прим. В.О. Шевчука. – К.: Укр. письменник, 1996. – 302 с.

Розділ 2. Рекомендована література про Пилипа Орлика.

Апанович О. На чужині. Але – з Україною / О. Апанович // Політика і час.- 1998.-№3.- С.68-80.

Про міжнародну політичну діяльність гетьмана України Пилипа Орлика.

Гончарук П. Провісник української конституційної державності : (до 335-річчя від дня народження Пилипа Орлика)/ П.Гончарук // Київ.старовина.- 2007.- №7.- С.11-29.

Грушевський М. Ілюстрована історія України / М.Грушевський.- К.: Наукова думка, 1992.-544с.

Дорошенко Д.І. Нарис історії України / Д.І.Дорошенко.- Львів: Світ,1991.- С.344-365.

Замлинський В. Пилип Орлик / В.Замлинський // Історія України в особах : IX- XVIII ст./ В.Замлинський, І.Войцеховська, В.Галаган, ін. К.:Україна,1993.- С.345-354.

Іванченко С. Творець Конституції / С.Іванченко // Черниговск. неделя.- 2005.-25авг.(№34).- С.12.

Іванченко Р. Він підніс на своїх плечах «падаюче небо України» : до 300-річчя першої української Конституції Пилипа Орлика/ Р.Іванченко // Молодь України.-20 квіт.(42).-С.1-3.

Конституція Пилипа Орлика // Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення / С.Грабовський, С.Ставроян, Л.Шкляр.- К.: Генеза,1995.-С.235-250.

Мельник Л.Г. Українсько-турецькі взаємовідносини і політичні проекти Пилипа Орлика / Л.Г. Мельник // Укр. іст. журн.-1997.-№6.-С.24-34.

Мусієнко Р. Благородні мрії і витончений цинізм : історична розвідка / Р. Мусієнко // Десн. правда.-2010.-20 квіт.(№44).-С.3.

Орлик Пилип / Провідники духовності в Україні : довідник / за ред. І.Ф.Кураса.- К.: Вища шк.,2003.- С.76-78.

Останній володар булави на Правобережній Україні (Пилип Орлик. 1710-1713) // Чухліб Т.В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663-1713) / Т.В. Чухліб.-К.: Вид.дім»Києво-Могилянська академія»,2004.-С.245-259.

Павленко С. Гетьман Пилип Орлик – укладач першої Конституції України / С.Павленко // Голос України.-2008.-27 черв.(№ 21).-С.6.

Павлов М. Пакти вольностей запорізьких / М.Павлов // Гарт.-2006.- 29 черв.(№26).-С.8.

Пилип Орлик // Видатні постаті в історії України (ІХ- ХІХ ст.) : довід. вид./ В.І.Гусєв, В.П.Дрожжин, Ю.О.Калінцев, О.Г.Сокирко, В.І.Червінський.- К.: Вища шк.,2002.- С.201-204.

Пилип Орлик // Остапенко П.В. Усі видатні постаті історії України / П.В.Остапенко .-Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008.- С.139-146.

Різниченко В. Пилип Орлик. (Гетьман-емігрант). Його життє й діяльність / В.Різниченко.-К, 1991.-48с.:[репринтне видання].

Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України / В. Різниченко, І. Борщак. Великий мазепинець Григiр Орлик : іст. оповіді / передм.та прим. В.О.Шевчука / І. Борщак.- К.:Укр.письменник,1996.-302с.

Трофимук О. Літературна спадщина гетьмана Пилипа Орлика / О.Трофимук // Слово і Час.- 2010.- №10.- С.42-48.

Ульяновський В. Пилип Орлик / В.Ульяновський // Володарі гетьманської булави : іст. портрети / ред. О.М.Дмитренко.- К.: «Варта», 1994.- С.418-497.

Цуп В. Похресник Мазепи / В.Цуп // Політика і культура.- № 3.-С.42-43.

Розділ. 3 Інтернет про Пилипа Орлика

Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672 – 1742): його життя і доля / Вст. ст. О. Оглоблина [Електронний ресурс] / Борис Крупницький. – Електрон. текст. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/rizne/krupn.htm>. – Загол. з екрану. – Мова: укр. – Електрон. версія публ. (Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1956. – 80 с.) – Перевірено: 17.06.2010.

Синтез багатолітніх дослідів визначного українського історика-емігранта про діяльність гетьмана Пилипа Орлика. Написана ще в 1947 р. на доручення Науково-Дослідного Інституту Української Мартирології (Мюнхен, ФРН).

Пилип Орлик [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу: <http://children.kmu.gov.ua/history/persons/1355.html>. – Мова: укр. – Перевірено: 17.06.2010.

Урядовий сайт для юних громадян. Про Орлика (біографія, портрет) – для молоді.

Пилип Орлик [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу: www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=1890&page=1#top. – Мова: укр. – Перевірено: 17.06.2010.

П.Орлик на двох сторінках Енциклопедії «100 видатних імен України».

Пилип Орлик. Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького [Електронний ресурс] / Пилип Орлик – Електрон. текст. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/articles/history/1710cnst.htm. – Загол. з екрану. – Мова: укр. – Електрон. версія конституції. – Перевірено: 17.06.2010.

Переклад першої Конституції України на сучасну українську мову. Рукопис: фото сторінок (1-13).

Орлик Пилип Степанович [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Орлик_Пилип_Степанович. – Мова: укр. – Перевірено: 17.06.2010.

Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії про П. Орлика.

Тилип Орлик

Чорнило, і папір, і лампа – на столі,
В руці – перо з крила, у спогаді – латина,
Він конституцію писав. Була хвилина,
Коли він Богом жив, ще Орлик, не Орлі.

Клейнод володаря йде від отця до сина.
Ми ж вибиратимем вождя, бо ми – єдина
Безглавна нація на цій сумній землі.

Зашвидко ми з біди погнались в демократи,
Монарха треба нам, - гуділи козаки, -
І я між ними був, пробач мені, мій брате!

А він komponував державу на віки,
І час його настав, коли воскресла мати,
І випав царський жезл з московської руки.

Дмитро Павличко

Герб Орликів

Додаток 1.

«Новий запорозький гетьман Орлик з розумом й освітою. Він гарно тримається й зовсім молодий. Гетьман казав мені, що певний у визволенні України з-під Московії.»

Дезайєр, французький посол, 1710 р.

«Ми знаємо гетьмана як людину великої ворожнечі до московитів, розумну і відважну, дуже поважану й люблену на Україні між козаками, у яких цар відібрав майже всі їх давніші вольності. Але козаки...тільки й шукають нагоди, щоб повстати проти гнобителів і повернути свою давнішу вільність. Це бажання і настрої такий міцний на Україні, що при сприятливих умовах козаки обрали би гетьмана Орлика своїм вождем, особливо, як його піддержать ганноверські альянти і визнає Оттоманська Порта».

де Монті, французький дипломат, 1729 р.

«...Орлик був видатним українським державником. На його прапорі була виткана незалежна й соборна Україна... Його енергійна, вперта та невтомна праця... зберегла нам традиції, створила певні зв'язки з Європою. Ці традиції дають ще раз нагоду...українцеві задуматись над долею своєї батьківщини

Б.Крупницький

«Хоч як слабким зрядом може здаватися мій батько, щоб його зрозуміли в такому далекосяглім проекті, однак прохаю добре розважити, що козацький народ, на чолі котрого він стоїть, як законний вождь, обраний за зізволенням славної пам'яті короля Швеції Карла XII і признаний в сім характері Оттоманською Портою, стогнучи від часу нещасливої Полтавської битви під тиранським ярмом російського панування, дихає лише надією на слухний час увільнення від того ярма».

Г.Орлик в листі до К.Юленборга

«слідуючи за славетними принципами – бути вірним своїм батьківщині і зобов'язанням перед Козацькою нацією...твердо...переносив до кінця своїх днів найжорстокіші нещастя, найбільш незвичайні розчарування й капризи невблаганної фортуни».

З листа Г.Орлика до Людовика XV від 2 квітня 1743 р)

«Українська нація (у XVIII ст.) в цілості не пішла за своїм провідниками, а стероризована царськими катами та рідною церквою прийняла всі демагогічні брехні й вигадки царя Петра про акцію мазепинців. Нині, коли український народ повстав і, порвавши кайдани, в нових умовах творить своє вільне національне й соціальне життя, настає час згадати і вшанувати словом і ділом тих, що на Сході Європи повстали проти деспотії. І між усіма цими славними мазепинцями й найзавзятішого Пилипа Орлика...»

І.Борщак ,1925 р.

Додаток 2

«Ми не можемо дивитись холоднокровно на нещастя, яким віддана наша нація, на порушення її прав у так багатьох випадках, ми одначе не будемо діяти з почуття помсти, але ми керуємося виключно мотивом справедливості та згідно з правом, яке дозволяє кожному захищати свою власну справу й свою власну мету».

П.Орлик

«Неоспоримі права Козацької нації на Україну, узурповану московським пануванням, ярмо, яке на неї наклали, що стає з кожним днем більше і більше нестерпним – все це примушує мене виконати свій обов'язок і мої вірні зобов'язання, які я прийняв на себе під час обрання у гетьмани. Ніколи я не перестану шукати всіх легальних засобів, щоб заявити мої права й права моєї нації на Україну».

П.Орлик у листі до кардинала Флері від 30 серпня 1741 р.

«Який би успіх не мала наша акція, який би не був здобуток зброї, яку ми підняли справедливо, ми матимемо утіху, що працювали навіть з небезпекою нашому життю для слави й величності нашої батьківщини», «козацької нації, що стогне під тиранським ярмом Москви... і прагне лише того, щоб добитись своєї волі».

П.Орлик

«Так той, хто руйнує дім сусіда, буде знищений під цими руїнами».

П.Орлик

«Ніколи в житті сила не може переконати людей, вона робить лицемір'я... Ніколи не треба примушувати людей міняти свою віру».

П.Орлик в листі до митрополита в Єрусалим, 21 червня 1729 р.

Укладач : Л.А.Кравченко, В.Л.Помаз
Відповідальний за випуск : М.О. Латамарчук
Комп'ютерна верстка : Л.А.Кравченко, В.В.Малишев